

ISSN 3007-2840

Қазақ тарихы

электронды журналы

Electronic journal of
Kazakh history

№ 4(184) 2024

«History and Culture» ЖШС

ҚАЗАҚ ТАРИХЫ KAZAKH HISTORY

ЭЛЕКТРОНДЫ ЖУРНАЛЫ
№4 (184) 2024

ELECTRONIC JOURNAL
№4 (184) 2024

Құрылтай және баспагер:

«History and Culture» ЖШС. Алматы, Қазақстан.

ҚР Байланыс және ақпарат министрлігінің Ақпараттар мен архивтер комитетінің мерзімді баспасөз басылымын және (немесе) ақпараттық агенттікті есепке қою туралы 02.11. 2023 жылғы № KZ 38RBZ00041763 куәлігі берілген.

Журнал жылына 4 рет жарыққа шығады
(наурыз, маусым, қыркүйек, желтоқсан)

Founder and publisher:

«History and Culture» LLP, Almaty, Kazakhstan

Periodic press publication of the Information and Archives Committee of the Republic of Kazakhstan on communication and information and (but) on registration of information agencies 02.11. Certificate No. KZ 38RBZ00041763 dated 2023 was issued.

Published 4 times a year
(March, June, September, December)

РЕДАКЦИЯЛЫҚ КЕҢЕСІ

Бас редактор – Жұматаев Ринат Серикович – Phd, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ археология, этнология және музеология кафедрасының меңгерушісі (Қазақстан)

Бас редактордың орынбасары – жауапты редактор

Ноғайбаева Меңдігуль Сағатовна – т.ғ.к., қауымд. профессор, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ Қазақстан тарихы кафедрасының профессоры м.а. (Қазақстан)

РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА

Ангела Шоттенхаммер – тарихшы синолог, т.ғ.д., KU Leven университеті (Бельгия)

Бабақұмар Қинаятұлы – этнограф, т.ғ.к., Дебрецен университеті (Венгрия)

Эврим Олчер – этнограф, PhD, Қажы Байрам Вели университеті (Түркия)

Алтымышева Зухра Америкүловна – тарихшы, Phd, «Манас» Қырғыз-Түрік университеті (Қырғызстан)

Байғабатова Назгуль Қажымұратовна – этнограф, т.ғ.к., І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті (Қазақстан)

Ақымбек Ералы – Phd, археолог. Ә. Марғұлан атындағы Археология институты (Қазақстан)

Кенжаева Наргиза Соатумуниновна – тарихшы, Phd, Шыршық мемлекеттік университетінің Репрессия құрбандарын еске сақтау музейі (Өзбекстан)

Ильсоева Зибегүл Сулейменовна – тарихшы-шығыстанушы, т.ғ.к., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ-ның қауымдастырылған профессоры (Қазақстан)

Сайлаубай Ерлан Ерназарұлы – археолог, т.ғ.к., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ «Елтану» ғылыми-зерттеу орталығының директоры (Қазақстан)

Бесетайев Бауыржан – археолог. әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті (Қазақстан)

Намен Абай – Phd, археолог. Назарбаев университеті (Қазақстан)

Бабабеков Акбар Давурбаевич – Phd, этнограф. Ұлықбек мырза атындағы Өзбекстан ұлттық университеті (Өзбекстан)

Гурсой Музаффер – Phd, археолог. Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті (Қазақстан)

Жетпісбай Нұржан Ықсанұлы – Phd, тарихшы. Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты (Қазақстан)

EDITORIAL COUNCIL

Editor-in-chief – Zhumatayev Rinat – Phd, Al-Farabi Kazakh National University, Head of the Department of Archaeology, Ethnology and Museology (Kazakhstan)

Deputy editor-in-chief – executive editor – Nogabayeva Mendigul – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Al-Farabi Kazakh National University, Department of History of Kazakhstan (Kazakhstan)

EDITORIAL BOARD

Angela Schottenhammer – Full Professor of Chinese Middle Period & Early Modern World History at KU Leuven (Belgium)

Babakumar Kinayatuly – Ethnographer, Candidate of Historical Sciences, University of Debrecen (Hungary)

Evrin Ölçer Özünel – Ethnographer, PhD, Associate Professor, Ankara Haji Bayram Veli University (Türkiye)

Altymysheva Zuhra – Historian, Phd, Kyrgyz-Turkish "Manas" University (Kyrgyzstan)

Baigabatova Nazgul – Ethnographer, Candidate of Historical Sciences, Zhetisu University (Kazakhstan)

Akymbek Eraly – Phd, Archaeologist. Margulan Institute of Archeology (Kazakhstan)

Kenzhaeva Nargiza – Historian, PhD, Chirchik State Pedagogical University, Memorial Museum of Victims of Repression (Uzbekistan)

Ilyasova Zibagul – Historian-Orientalist, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of Gumilyov Eurasian National University (Kazakhstan)

Saylaubay Yerlan – Archaeologist, Candidate of Historical Sciences, Director of the Research Center "Eltanu" of Gumilyov Eurasian National University (Kazakhstan)

Besetayev Baurzhan – Archaeologist, Al-Farabi Kazakh National University (Kazakhstan)

Namen Abay – Phd, Archaeologist. Nazarbayev University (Kazakhstan)

Bababekov Akbar – Phd, ethnographer. National University of Uzbekistan (Uzbekistan)

Gursoi Muzaffer – Phd, Archaeologist. Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University. (Kazakhstan)

Zhetpisbai Nurzhan – Phd, Historian. Institute of History and Ethnology named after Sh.Sh. Ualikhanov. (Kazakhstan)

Журналда тарих ғылымының келесі бағыттары бойынша ғылыми жұмыстар жарияланады: тарих (ежелгі, ортағасырлар, жаңа және қазіргі заман), археология, деректану және тарихнама, этнология, антропология.

Жарияланым тілдері: қазақ, ағылшын. 1993 жылдан бастап шығады

Scientific works are published in the journal in the following areas of historical science: history (ancient, medieval, new and modern), archeology, source studies and historiography, ethnology, anthropology.

Publication languages: Kazakh, English. Founded in 1993.

Редакциямен баспаның мекен-жайы:
050040 Көктем-4 ы/а, 13-үй, 19 п.
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

«History and Culture» ЖШС. Тел.: +77076787670.
e-mail: qazaqtarihyjournal@gmail.com
Журнал сайты: <https://journal.historyculture.kz/index.php/journals>

Address of the editorial office:
050040 microdistrict Koktem-2, no. 13, apt. 19.
Almaty, Republic of Kazakhstan

«History and Culture» LLP. Tel.: +77076787670.
e-mail: qazaqtarihyjournal@gmail.com
Journal site: <https://journal.historyculture.kz/index.php/journals>

Қуаныш Шақшақов

Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті Көкшетау, Қазақстан
e-mail: k.lilit.83@mail.ru

**АРХЕОЛОГ В.Ф.ЗАЙБЕРТТІҢ
ҒЫЛЫМИ ЕҢБЕКТЕРІ ТАРИХИ ДЕРЕККӨЗ РЕТІНДЕ**

Аңдатпа. Ғылыми мақалада көрнекті ғалым, тарих ғылымдарының докторы, археология ғылымдарының профессоры, Герман археологиялық институтның корреспондент мүшесі, В.Ф.Зайберт ғылыми мұрағатының материалдарын зерттеуге арналған. Бұл материалдар бізге ғалымның жеке басы туралы түсінік береді. Оның басты қасиеттері – еңбекқорлық пен ұйымшылдық, үмітсіздікке бой алдырмай, қиындықтарға төтеп беру және жеңу қабілетімен көбейтіледі. Оларды ғылыми мұрағаттардан алынған материалдардан жазбалардан анық байқауға болады. Ғалымның Солтүстік Қазақстан, Көкшетау және Ботай археологиялық экспедициясы басқару барысында көптеген жазылған ғылыми есептері, мақалалары және монографиялық еңбектерінен аңғаруға болады. Қазіргі таңда Атбасар және Ботай мәдениетінің ескерткіштерінен табылған археологиялық жәдігерлері еліміздің іргелі музей қорларында сақтаулы тұр.

Түйін сөздер: Тарих, Археология, Солтүстік Қазақстан, Атбасар, Ботай, тас дәуірі.

Сілтеме үшін: Шақшақов Қ. Археолог В.Ф.Зайберттің ғылыми еңбектері тарихи дереккөз ретінде // Қазақ тарих электронды ғылыми журналы. 2024. Т. 184. No 4. 48-54 бб. (Қаз.). DOI: <https://doi.org/10.62183/2024-4-4-48>

Kuanysh Shakshakov

Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov, Kokshetau, Kazakhstan
e-mail: k.lilit.83@mail.ru

**Scientific works of the archaeologist V.F. Zaibert
as a historical source**

Abstract. The scientific article is devoted to the study of the materials of the scientific archive of V.F. Seibert, an outstanding scientist, Doctor of Historical Sciences, Professor of Archaeological Sciences, Corresponding Member of the German Archaeological Institute. These materials give us an idea of the scientist's personality. His main qualities are hard work and organization, multiplied by the ability to withstand and overcome difficulties without giving in to despair. They can be clearly traced in the records of the materials from the scientific archives. During the leadership of the North Kazakhstan, Kokshetau and Botai international archaeological expeditions, the scientist can be seen writing many scientific reports, articles and monographs. Currently, archaeological artifacts found at the monuments of the Atbasar and Botai cultures are stored in large museum collections of the country.

Keywords. History, Archeology, Northern Kazakhstan, Atbasar, Botai, Stone Age.

For citation: Shakshakov K. Scientific works of the archaeologist V. F. Zaibert as a historical source // Electronic scientific journal " Kazakh history ". 2024. Vol. 184. No. 4. Pp. 48-54 (In Kaz.). DOI: <https://doi.org/10.62183/2024-4-4-48>

Кіріспе

Қазақстанның солтүстігінде В.Ф. Зайберт бастаған Солтүстік Қазақстан, Көкшетау археологиялық экспедициясы және Ботай халықаралық экспедициясының жоспарлы ауқымды зерттеулері Атбасар және Ботай археологиялық мәдениетінің ашылуына және негізделуіне әкелді. Мұқият далалық жұмыстар, бай археологиялық коллекцияларды талдау үшін жаратылыстану ғылымдарының мамандарын тарту

қарабайырлықтың экономикалық, әлеуметтік-мәдени процестерінің әртүрлі аспектілерін теориялық қайта құру үшін берік ғылыми база құрды. Атбасар және Ботай археологиялық мәдениеті материалдарының Еуразияның далалық аймағында мезолит-неолит және энеолит дәуірінде маңызды мәдениеттердің пайда болуы мен қалыптасуы мәселесін шешудегі маңызы сөзсіз (Зайберт, 1979: 10-12; 1993: 20-29).

Осы кешенді экспедициялардың зерттеулерінің нәтижесінде құнды археологиялық мү-

ралары, Солтүстік Қазақстан тарихи-өлкетану музейі, Ә.Х. Марғұлан атындағы Археология институтында сақтаулы түр. 2018 жылдан бастап жұмыс жасай бастаған, Ботай музей қорығы және В.Ф.Зайберттің жетекшілігімен архивтік қорларды жинастыру жұмыстары басталған еді. Осы мақсатта 2021-2023 жылдарға арналған Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрлігінің № BR10162994 «Ботай қонысындағы археологиялық ғылыми-эксперименттік зерттеулер және Ботай мәдениетін жеткізгіштердің қамтамасыз ету жүйелерін, өмір салтын және дүниетанымдық-киелі мәнмәтіндерін модельдеу» жобасы аясында, Ботай қонысында Солтүстік Қазақстан археологиялық экспедициясы (жетекшісі В.Ф.Зайберт) кеңестік және тәуелсіздік жылдары жүргізілген археологиялық зерттеулердің ғылыми есептері қазіргі таңда Ә.Х.Марғұлан атындағы археология институты мұрағатында сақталған. Ботай музей қызметкерлері, ғылыми есептермен жұмыс жасау барысында институт архивінен қазіргі таңда 23 том ғылыми есебі және Солтүстік Қазақстан облыстық тарихи өлкетану музейінің ғылыми есептерде қаралды (Зайберт, 2009).

Материалдар мен әдістер

Солтүстік Қазақстан тарихына қатысты Виктор Зайберттің Атбасар, Ботай, Красный Яр, қоныстарына қатысты жарияланған ғылыми еңбектері монографиялары соның ішіндегі өзі басқарған Солтүстік Қазақстан археологиялық экспедициясы және Ботай халықаралық экспедициясының ғылыми есептері қаралды.

Соның ішінде көрнекті ғалымның «Неолит Северного Казахстана» 1979 жылғы кандидаттық диссертациясы және «Энеолит Урало-Иртышского междуречья» 1992 жылғы докторлық диссертациясының материалдары қаралды және «Атбасарская культура» (1992), «Энеолит Урало-Иртышского междуречья» (1992), ғалымның шәкіреттерімен А. Тюлебаев, Ю. Кулаков және А. Задорожный «Тайны древней степи» (2007), «Ботайская культура» (2009), кітап-альбом «Ботай – у истоков степной цивилизации» (2011), коллективной монографии «Атбасарская культура» совместно А.А. Плешаков және А.Ж.Тюлебаев (2012). Ұжымдық монография «Сакральная аспекты Ботайской культуры» (2018), Ботай (2020) еңбектері қаралды. Шетелдік зерттеу-

лердің ішінде Алан Оутрамның ғылыми мақаларында Қазақстанның солтүстік аймағындағы неолиттік және энеолиттік ескерткіштер соның ішіндегі Ботай қонысынан табылған жылқы сүйектеріне құнды мақалалар жарияланған (Оутрам,Құрманязов, 2023:384-405; Gaunitz, Zaibert, Hanghoj, Outram, 2018: 111-114). Отандық тарих ғылымында неолит және энеолит дәуірі В.Ф.Зайберттің ғылыми мұраларына талдау, анализдеу жұмыстарын Байгунаков Д.С. еңбектері қарастырылды (Байгунаков, 2017: 99-101; Байгунаков, Сабденова, 2023:5-14).

Талқылау

Атбасар мәдениеті бойынша зерттеулер: Солтүстік Қазақстан археологиялық экспедициясы XX ғасырдың 60 жылдары Ақмола облысы және Солтүстік Қазақстан облысы аумағында мезолит,неолит дәуірлері ескерткіштері зерттеле бастады. Зерттеулер басында көрнекті ғалымдар Г.Б.Зданович, А.Плешаков және В.Ф.Зайберт тұрды (Зайберт, 1992).

1970 жылдардың басында Солтүстік Қазақстан экспедициясы жетекшісі В. Ф. Зайберт орта және кейінгі тас ғасырларындағы тұрақтарына арнайы зерттеуді бастады. Ертіс маңы (Явленска, Виноградов, Тельман, Аккан, Қорғалжын) әр түрлі аудандарындағы мезо-неолит ескерткіштерін он жылдық зерттеу жоспарлы және тұрақтардың топографиялық бақылаулар, көптеген артефактілер кешендері (ондаған мың бірлік) түрінде кең ақпарат жинауға және КСРО Ғылым академиясының Археология институтының аспирантурасында аясында бай археологиялық материалды теориялық тұрғыдан түсіну процедурасына кірісуге мүмкіндік берді. Неолит және қола секторындағы далалық материалдарды көрнекті ғалымдар О.Н. Бадер, Н.Я. Мерперт, А.А.Формозов, Д.А. Крайнов, М.Ф. Косарев, Г.Н. Матюшин және т. б. алдында, сондай-ақ осы ғалымдармен жеке консультацияларда көрсету және талқылау археологиялық дереккөзді бағалау, оның ақпараттық сенімділік деңгейі жоғары кәсіби дайындық пен объективті сараптамалық бағалауды қажет ететіндігі туралы түсінік пайда болды (Захаров, 2024:139-159; Байгунаков., Сабденова, 2023:5-14).

Атбасар мәдениетінің ескерткіштерін түгендеуді жүйелендіруден туындайтын негізгі практикалық тұжырымдар алғашқы археология, атап

айтқанда энеолит саласындағы көрнекті мамандардың ұжымдық пікіріне негізделген. Мұндай тұжырымдарға Атбасар мәдениеті кезеңделу мәселесі көтеріліп, ғылыми айналымға енгізілді.

Осылайша, Солтүстік Қазақстан аумағында балықшылар, аңшылар, терімшілер арасында экономикалық бағыттың, әлеуметтік қатынастардың және дүниетанымның өзгеруіне әкеліп соқтырған экономиканың жаңа формалары айтарлықтай серпінді түрде пайда болады. Сонымен қатар, материалдық өндіріс саласында, әсіресе еңбек құралдарын өндіруде айтарлықтай өзгерістер болған жоқ, өйткені олар дәстүрлі тіршілікті қамтамасыз ету жүйелерін қамтамасыз етті. Ғалымның осы Атбасар мәдениетіне қатысты еңбектерінің ішінде 1979 жылы В.Ф.Зайберттің кандидаттық диссертациясы қорғалды (Зайберт, 2011).

Ботай мәдениеті бойынша зерттеулер: Ғалымның келесі кезең зерттеулері Ботай қонысында басталды, 1980 жылы Солтүстік Қазақстан археологиялық экспедициясы (жетекшісі В.Ф.Зайберт) ашып зерттеу жұмыстарын жүргізген (кесте 1.).

1980 жылы жазылған ғылым есепте Солтүстік Қазақстан облысы мен Көкшетау қаласы археологиялық барлау жұмыстары және Ботай қонысында қазба жұмыстарымен ескерткіштің жан-жағын қорғау профаликтасы жүргізілген.

Нәтижелер

Ботай мәдениеті туралы ғылыми есеп екі томнан тұрады. Бірінші томында Ботай қонысы мен Көкшетау қаласы (бұрынғы облысы) Виноградовка ауданындағы қазба жұмыстары және жиналып алынған остеологиялық материалдар нәтижелері талданып суреттері мен сипаттамалары берілген. Екінші томында сызбалар, жоспар, карталар, маршруттар және табылған жәдігерлердің қолдан суреттері берілген. 1981 жылы далалық зерттеулер бойынша ғылым есеп екі томнан тұрады. Мазмұнда Солтүстік Қазақстан облыстық тарихи өлкетану музейінің тапсырмасы бойынша Ботай қонысы, Кириловка ауыл маңы обалары және Солтүстік Қазақстан облысы мен Целиноград облысы (қазіргі Ақмола облысы) маңында археологиялық барлау, қазба жұмыстары нәтижелері берілген. 1982 жылы археологиялық зерттеулер Солтүстік Қазақстан археологиялық экспедициясы Ботай қонысы, Жү-

кей өзені маңы қорымдар Целиноград облысы (қазіргі Ақмола облысы), Солтүстік Қазақстан облысы Бишкуль ауданы маңында археологиялық барлау жұмыстары қазба жұмыстарының нәтижелері көне кадр суреттер (қара пленкалар) бөлек берілген. Ғылыми есеп үш томнан тұрады. 1983 жылы ғылыми есепте Солтүстік Қазақстан облысы Ботай қонысы аумағында қорғау жұмыстары және алғаш рет ғылыми экспериментальді тұрғын үйі тұрғызу мәселесінің алғашқы нәтижелері қарастырыған. Көкшетау қаласы Чаглинка өзені мен Рошинское қонысында археологиялық қазба жұмыстары нәтижелері үш томдық ғылыми есепте көрсетілген. 1984 жылы Ботай, Рошинское қонысы аумағында жүргізілген қазба жұмыстарымен және Павлодар облысы аумағындағы Солтүстік Қазақстан археологиялық экспедициясының зерттеулері ұсынылып отыр. Ғылыми есеп үш томнан тұрады (Зайберт, 2018; Абыльмаликов, Курманиязов, 2022: 139-142).

1985 жылы ғылыми есептің мазмұнында Ботай қонысы қазба жұмыстары. Ғылыми-экспериментальді трассологияның негізін қалаушылардың бірі КСРО Ғылыми академиясы Археология институтының Ленинград бөлімшесі қызметкері тарих ғылымдарының докторы Г.Ф.Коробкованың Ботай қонысынан табылған тас құралдарға трассология зерттеулерінің нәтижелері ұсынылып отыр. Петровка-Актас қоныстарының ауылының маңындағы қазба жұмыстары нәтижелері ұсынылған. Қостанай, Торғай облысындағы археологиялық барлау жұмыстары нәтижелері берілген, ғылыми есептер үш томнан және пленкалы суреттерден тұрады.

1986 жылы Солтүстік Қазақстан және Павлодар облысы аумағындағы археологиялық барлау жұмыстары, Ботай, Петровка, Сергеевка қоныстары және Мамлютка ауылының маңындағы обаларға жүргізілген қазба жұмыстарының нәтижелері көрсетілген. Ғылыми есеп үш томнан тұрады.

1987 жылы ғылыми есептің бірінші томында Солтүстік Қазақстан археологиялық экспедициясы Сергеевка, Петровка қоныстарындағы зерттеулер және остеологиялық материалдарының нәтижелері көрсетілген. Солтүстік Қазақстан облысы Өрнек, Ақжансай, Новокаменка ауылдарының маңындағы обаларға жүргізілген зерттеулерінің нәтижелері берілген. Облыс аумағында жүргізілген археологиялық барлау жұмыстары нәтижелері көрсетілген.

Екінші томында сол жылы Ботай қонысы №XXV үй нысанында жүргізілген қазба жұмыстары және Красный Яр қонысындағы қазба жұмыстарының нәтижелері берілген.

Үш томында 1987 жылы Көкшетау, Володравка, Арык-Балык, Келлер, Красноармейский аудандарында жүргізілген барлау ғылыми есептері.

1988 жылғы археологиялық зерттеулер бойынша Петровка ауылының қонысындағы қазба жұмыстары мен барлау есептері берілген. 1989 жылы Ботай, Васильовка XIV қоныстары, Красный Яр ауылының жанындағы қазба жұмыстары және барлау нәтижелері Амангельді, Петровка обаларындағы қазба жұмыстары берілген.

1990 жылы Солтүстік Қазақстан облысы Сеергевка ауданы обасы мен қонысында жүргізілген археологиялық зерттеулер нәтижелері көрсетілген [Шақшақов, Токтаров, 2024: 73-85]. 1991 жылы СҚО Балкашинском ауданында мен Кеноткель қонысы және обасында археологиялық зерттеулер нәтижелері көрсетілген. Ботай қонысында археологиялық қазба жұмыстары жүргізілген. Ғылыми есеп бір томнан фототаблицалармен берілген.

1992 жылы Солтүстік Қазақстан археологиялық экспедициясы Қазақстан Республикасы СҚО, Ақмола облысының ескерткіштері жинағын шығару мақсатында облыс аумақтары мен Богодинка-Қараганда газ жолының бойынша нысандарға барлау нәтижелері берілген.

1993 жылы Археология институты мен Солтүстік Қазақстан археологиясы бөлімі Қостанай-Көкшетау, Ақсай-Ақтөбе газ құбыры түсетін жолда археологиялық барлау нәтижелері көрсетілген. Сол жылы Ақмола облысы Атбасар және Астарахань аудандары аумағында Ақмола облысының ескерткіштері жинағын шығару паспорттау мақсатында барлау жұмыстары жүргізіліп бірқатар жаңа ескерткіштер анықталған.

2000 жылы Солтүстік Қазақстан археологиялық экспедициясы мен Герман-Қазақстан археологиялық экспедициясы Солтүстік Қазақстан облысы Петропавл қаласынан оңтүстік-батысқа қарай 170 км жерде орналасқан Байқара кешені обасында қазба жұмыстарының нәтижелері қорытындылары берілген. Ғылыми есеп бір томнан тұрады (Зайберт, 2020).

2003-2006 жылдары аралығы Солтүстік Қазақстан археологиялық экспедициясы Көк-

шетау археологиялық экспедициясы жетекшісі В.Ф.Зайберт Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университеті ғалымдарымен қазба жұмыстары Ботай қонысы аумағында ғана қазба жұмыстары жүргізілген. Ғылыми есептер бір том және фототаблицалар берілген.

2006-2009 жылдары Көкшетау археологиялық экспедициясы В.Ф.Зайберт жетекшілігімен Қошқарбай I, Кеңөткел XI, Қошқарбай VII қорымдарында қорғау жұмыстарын жүргізу үшін және Ерейментау ауданында археологиялық барлау жұмыстарын жүргізген. 2009-2014 жылдар аралығы КАЭ негізгі жұмыстары Қазақстан Республикасы Білім және Ғылым министрлігі қаржыландырумен Ботай қонысы қазба жұмыстары жүргізілді. Қазіргі таңда Ә.Х.Марғұлан атындағы Археология институты архив қорында В.Ф.Зайберттің Ботай қонысында жүргізілген археологиялық қазба зерттеу жұмыстарының ғылыми есептері 2014 жылға дейінгі ғылыми есептер бар. 2014 жылдан кешегі уақытқа дейінгі жүргізілген зерттеулер есептері өкінішке орай өткізілмеген.

Ботай қонысында жүргізілген зерттеу жұмыстары кеңестік кезең яғни 1980-1991 жылдарға дейінгі зерттеулер Солтүстік Қазақстан тарихи-өлкетану музейі тапсырысы Петропавл педагогикалық университеті студенттері оқыту-шаламен жүргізілген.

1992-1993 жылдар аралығы Солтүстік Қазақстан облысы, Ақмола облысы аумағының ескерткіштер жинағын шығару мақсаты және неше түрлі шаруашылық жұмыстар келісімдер арқылы жүргізілген зерттеулер ғылыми есептері бар.

2000-2014 жылдар аралығындағы зерттеулер ҚР БҒМ гранттық жобалар аясында жүргізілген археологиялық қазба жұмыстарының ғылыми есептері бар.

Ә.Х.Марғұлан атындағы Археология институты архив қорынан алынған ғылым есептері толықтай суретке түсіріліп көшірілді. Ұсыныс ретінде осы жиналған мәліметтерді және басқада В.Ф.Зайберттің ғылыми еңбектерін жеке архивін болашақта Ботай халықаралық археологиялық экспедициясы Ботай тарихи-мәдени мұражайы қорығы атынан еңбектерін жариялауға ұсыныс білдіремін. Іс-сапар барысында толықтай ғылыми есептер тізімі жасаланды (1-кесте).

1-кесте – 2021-2023 жылдары Ботай музей қорығы қызметкерлері құрастырып жинаған, Ә.Х. Марғұлан атындағы Археология институты архив қорында сақтаулы тұрған Солтүстік Қазақстан археологиялық экспедициясының ғылыми есептері тізімінің бір бөлігі:

№	Ғылыми есептер атауы	беттер саны	жылы
1	Зайберт В.Ф., Плешаков А.А., Татаринцев Н.С. Отчет о полевых исследованиях Северо-Казахстанской археологической экспедиции в 1980 г.	139	1981
	Приложение I Полевые археологические исследования Северо-Казахстанской археологической экспедиции в 1980 г. (карта,чертежи, рисунки артефактов)	102	1981
	Приложение II Полевые археологические исследования Северо-Казахстанской археологической экспедиции в 1980 г. (карта, чертежи, рисунки артефактов)	-	1981
2	Зайберт В.Ф. Плешаков А.А. Зданович Г. Б. Отчет о полевых исследования Северо-Казахстанской археологической экспедиции в 1981 г.	196	1982
	Приложение I Полевые археологические исследования Северо-Казахстанской археологической экспедиции в 1981 г. (карта, чертежи, рисунки артефактов).	125	1982
	Приложение II Полевые археологические исследования Северо-Казахстанской археологической экспедиции в 1981 г. (карта, чертежи, рисунки артефактов).	-	
3	Зайберт В.Ф., Кисленко А.М. Отчет о полевых исследованиях Северо-Казахстанской археологической экспедиции в 1982 г.	119	1983
	Приложение I. Полевые археологические исследования Северо-Казахстанской археологической экспедиции в 1982 г. (карта,чертежи, рисунки артефактов).	89	1983
	Приложение II. Полевые археологические исследования Северо-Казахстанской археологической экспедиции в 1982 г. (фотография).	21	1983
4	Зайберт В.Ф., Плешаков А.А., Кисленко А.М. Отчет о полевых исследования Северо-Казахстанской археологической экспедиции в 1983 г.	72	1984
	Приложение I. Полевые археологические исследования Северо-Казахстанской археологической экспедиции в 1983 г. (карта,чертежи, рисунки артефактов).	49	1984
	Приложение II. Полевые археологические исследования Северо-Казахстанской археологической экспедиции в 1983 г. (фотография).	31	1984
5	Зайберт В.Ф., Плешаков А.А., Кисленко А.М. Отчет о полевых исследованиях Северо-Казахстанской археологической экспедиции в 1984 г.	124	1985
	Приложение I. Полевые археологические исследования Северо-Казахстанской археологической экспедиции в 1984 г. (карта,чертежи, рисунки артефактов).	73	1985
	Приложение II. Полевые археологические исследования Северо-Казахстанской археологической экспедиции в 1984 г. (фотография).	36	1985

Қорытынды

Көрнекті ғалымның ұзақ жылдары зерттеу және ізденіс нәтижелерінде, көптеген Қазақстан ежелгі тарихын зерттеуде көптеген ғылыми құнды мұралар қалдырды. Ғылым жолында ғалымның 2 докторлық және 10-нан астам кандидаттық диссертациялар дайындалды.

Зерттеудің тарихи маңызы:Соның ішіндегі Атбасар, Ботай мәдениеттерінің ескерткіштерін зерттеуге үлкен үлес қосты. Ғалым неолит энеолит дәуіріне қатысты ғана емес, сонымен қатар мезолит, неолит, қола және ерте темір дәуірі, ортағасырлар сияқты тарихи-мәдени кезеңдерді зерттеуге өзіндік үлес қосқандығы бүгінгі таңда кеңінен белгілі болып отыр. Ға-

лымның ғылыми мұраларын зерттеуде қазіргі таңда Ақмола облыстық тарихи-өлкетану музейі, Солтүстік Қазақстан облыстық тарихи-өлкетану музейі және Ботай музей қорығы қызметкерлері тарапынан кең көлемде зерттеу жұмыстары жүргізілуде. Солтүстік Қазақстанның ежелгі дәуірі бойынша Виктор Зайберт жинақтаған мағлұматтар осы тарихи мәдени-кезең бойынша кеңістік-хронологиялық байланыстардың ежелден орын алғандығын айғақтап қана қоймай, Еуразия құрылымы және Қазақстан бойынша эталондық белгі болатын Ботай

мәдениетінің ескерткіштер атап өтуге болады. Виктор Зайберт археологияда жаңа бағыттың жаратылыстануның қалыптасуында үлкен рөл атқарды.

Ғалымның соңғы жылдары жоғары деңгейдегі археологиялық кадрларды даярлаумен және Қазақстанның әртүрлі өңірлеріндегі қарабайыр тарих пен археология бойынша зерттеулерді үйлестірумен, сондай-ақ археология және Қазақстанның ежелгі тарихы бойынша халықаралық және отандық ғылыми-зерттеу бағдарламаларын іске асырумен байланысты болды.

Әдебиеттер

Gaunitz Ch., Zaibert V.F., Hanghoj K., Alan K. Outram Ancient genomes reveal the ancestry of modern domestic horses and the feral origins of Przewalski's horses // Science. 2018. p.111-114.

Абилмаликов К.К., Курманиязов И.С. Теоретико-методологические аспекты изучения памятников Ботайской культуры (1980–2014 гг.) // Вестник КазНУ. Серия история. 2022. Т. 107. № 4. С. 138-149.

Байгунаков Д.С., Сабденова Г.Е. Археолог, В.Ф.Зайберт және Ботай мәдениеті // Отан тарихы ғылыми журналы № 26. (1), 2023, 5-14 бб.

Байгунаков Д.С., Сабденова Г.Е.Археолог, профессор Виктор Зайберт –70 жаста // Вестник КазНУ им. аль-Фараби. Серия историческая. 2017. № 3.99-101 бб.

Зайберт В. Ф. Энеолит Урало-Иртышского междуречья. Петропавловск, 1993. – 246 с.

Зайберт В.Ф. «Ботай».- Алматы: «Балауса баспасы» 2020. 480 бет, қазақ, орыс ағылшын тілінде.

Зайберт В.Ф. Атбасарская культура // Екатеринбург: УрО РАН, 1992. — 222 с.

Зайберт В.Ф. Ботай у истоков степной цивилизации. Книга-альбом. Алматы: Балауса, 2011. 480 с.

Зайберт В.Ф. Ботайская культура. Алматы: «КазАкпарат», 2009. 566 с.

Зайберт В.Ф. Неолит Северного Казахстана: автореф. дис. ... канд. ист. наук. М., 1979. 16 с.

Зайберт В.Ф. Сакральные контексты Ботайской культуры / – Астана: 2018. Казахский научно-исследовательский институт культуры монография.-380 с.

Зайберт В.Ф., Тюлебаев А.Ж., Задорожный А.В., Кулаков Ю.В. Тайны древней степи. (Исследования поселения Ботай в 2004-2006 гг.). Коллективная монография. – Кокшетау: Издательский центр Кокшетауского университета, 2007. – 163 с.

Захаров С.В. Изучение памятников энеолита казахстанского Приишимья (1950-е – 1996 гг.)// Журнал Археология Казахстана №2 (24), 2024, С. 139-159.

Оутрам А.,Курманиязов И.С. Роль Ботайской культуры и специализированного скотоводства в двух этапном процессе одомашнивания лошади // Отан тарихы журналы -2023. №2 (26) С.384-407.

Шақшақов Қ.Ф., Токтаров Д. В.Ф.Зайберт еңбектеріндегі Солтүстік Қазақстанның ежелгі тарихы // Мәдени мұра журналы №3, (106), 73-83 бб.

References

Abilmalikov K.K., Kurmaniyazov Y.S. Teoretiko-metodologicheskiye izucheniye aspekty izucheniya pamyatnikov Botayskoy kul'tury (1980–2014 gg.) [Theoretical and methodological aspects of studying the monuments of the Botai culture (1980-2014)] // Vestnik KazNU. Seriya istoriya. 2022. T. 107. № 4. S. 138-149.

Baigunakov D.S., Sabdenova G.E. Archaeologist, professor Victor Seibert – 70 years old [Archaeologist, Professor Viktor Seibert – 70 years ago] // Bulletin of KazNU named after. al-Farabi. The series is historical. 2017. No. 3.99-101 bb. [in Kazakh].

Baigunakov D.S., Sabdenova G.E. Archaeologist, V.F. Zaibert jane Botai madeniety [Archaeologist, W. F. Zaibert and the Botai culture] // Otan Tarihy Gylymi Magazines No. 26. (1), 5-14 bb. [in Kazakh].

Gaunitz Ch., Zaibert V.F., Hanghoj K., Alan K. Outram Ancient genomes reveal the ancestry of modern domestic horses and the feral origins of Przewalski's horses // Science. 2018. p.111-114.

Outram A.,Kurmaniyazov Y.S. Rol' Botayskoy kul'tury i spetsialirovannogo skotovodstva v dvukh etapnom protsesse odomashnivaniya loshchadi [he role of the Botai culture and specialized cattle breeding in the two-stage process of horse domestication]// Otan tarikhly zhurnaly -2023. №2 (26) S.384-407. [In Russian].

Шақшақов К.Г., Токтаров Д. В.Ф.Зайберт еңбектеріндегі Солтүстік Қазақстанның ежелгі тарихы [The ancient history of Northern Kazakhstan in the works of V.F. Zaibert] // Madeni mura journalı №3, (106), 73-83 бб.

Zaibert V.F. Atbasarskaya kul'tura [Atbasar culture] // Ekaterinburg: Ural Branch of the Russian Academy of Sciences, 1992. – 222 p. [In Russian].

Zaibert V.F. Botai [Botay] – Almaty: “Balausa Baspasy” 2020. 480 bet, Kazakh, orys agylshyn tilinde. [In Kazakh, Russian English,].

Zaibert V.F. Botay u istokov stepnoy tsivilizatsii. Kniga-al'bom. [Botai at the Origins of the Steppe Civilization.] Book-album. Almaty: Balausa, 2011. 480 p. [In Kazakh, Russian English,].

Zaibert V.F. Eneolit Uralo-Irtyshskogo mezhdurech'ya. [Eneolithic of the Ural-Irtysh interfluve]. Petropavlovsk, 1993. – 246 p. [In Russian].

Zaibert V.F. Neolit Severnogo Kazakhstana: [Neolithic of Northern Kazakhstan]: author's abstract. diss. ... candidate of historical sciences. Moscow, 1979. 16 p. [In Russian].

Zaibert V.F. Sakral'nyye konteksty Botayskoy kul'tury [Sacral contexts of Botai culture] / – Astana: 2018. Kazakh Scientific Research Institute of Culture monograph.-380 p. [In Russian].

Zaibert V.F., Tyulebaev A.Zh., Zadorozhny A.V., Kulakov Yu.V. Tayny drevney stepi. (Issledovaniya poseleniya Botay v 2004-2006 gg.). [Secrets of the Ancient Steppe. (Research of the Botai settlement in 2004-2006).] Collective monograph. – Kokshetau: Publishing Center of Kokshetau University, 2007. – 163 p. [In Russian].

Zakharov S.V. Izucheniye pamyatnikov eneolita kazakhstanskogo Priishim'ya (1950-ye – 1996 gg.) [Eneolithic monuments of the Kazakh Ishim region (1950s – 1996)]// Zhurnal Arkheologiya Kazakhstana №2 (24), 2024, S. 139-159.

Zaybert V.F. Botayskaya kul'tura. [Botai culture] Almaty: «KazAkparat», 2009. 566 s. [In Russian].

МАЗМҰНЫ

Деректану және тарихнама

<i>Мустафаев Б.</i> Құрбанғали Халидидің «Тауарих-и Хамса-и Шарқи» еңбегіндегі Ферғана хандарының баяны бөліміне талдау	4
<i>Елеуов М., Молдахмет А.</i> Сырдария өзенінің төменгі ағысындағы алтын орда дәуірінің қалалары: фольклорлық және жазба деректер бойынша.....	15

Жаңа және қазіргі замандағы Қазақсан

<i>Алтымышова З., Мамадалиева А.</i> Қырғызстан мен Қазақстандағы байларды тап ретінде жою саясаты: салыстырмалы талдау	24
<i>Токашева А.</i> 1940 және 1950 жылдардың басындағы ғылыми басылымдардың тақырыптық мазмұны мен қызметіне тарихи талдау	33
<i>Досмаханова М.</i> Қызылорда облыстық телеарнасының 1991-2024 жылдардағы даму тарихы	39

Археология

<i>Шақшақов Қ.</i> Археолог В.Ф.Зайберттің ғылыми еңбектері тарихи дереккөз ретінде.....	48
---	----

CONTENTS

Source studies and historiography

- Mustafaev B.*
Analysis of the section on the account of the Fergana khans in Gurbanqali Khalidi's work *Tawarikh-i Khamsa-i Sharqi*.....4
- Yeleuov M., Moldakhmet A.*
Cities of the Golden horde in the lower reaches of the Syrdarya river: according to folklore and written sources 15

New and modern Kazakhsan

- Altymyshova Z., Mamadalieva A.*
Dekulakization policy in Kyrgyzstan and Kazakhstan: a comparative analysis.....24
- Tokasheva A.*
The processes of development of historical science in the post-war years.....33
- Dosmakhanova M.*
The history of the development of the Kyzylorda regional tv channel in 1991 to 2024 39

Archaeology

- Shakshakov K.*
Scientific works of the archaeologist V. F. Zaibert as a historical source 48